

MEŞRUTİYET DÖNEMİ DÜŞÜNCE AKIMLARI VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Ünal ACAR *

ÖZ

19. Yüzyıl ortaları ve 20.yüzyıl başında Osmanlı Devletini bulunduğu zor konumdan kurtarmak ve Batılı devletlerin baskısını hafifletmek için bir takım düşünceler tartışılmaya başlandı. Çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğunu kurtarmak için 1876 yılında I. Meşrutiyet, 1908 yılında ise II. Meşrutiyet ilan edildi. Meşrutiyet dönemi sürecinde Osmanlı Devletinin çöküşünü önlemek için mücadele eden kadronun çok önemli bir bölümü, Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasında da önemli görevler aldılar. Bu kadroların ülkenin kurtulması adına ürettikleri düşüncelerin bazıları fikir akımı olarak tarihimize mal oldu. Taraftarlarının zaman zaman birbiriyle sert bir şekilde tartıştığı ve mücadele ettiği bu düşünce akımlarının yansımaları günümüze kadar sürmüştür. Batılılaşma, Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük başlığı altında toplanan bu düşünce akımlarını inceleyen birçok araştırma ve inceleme yayınlandı. Bu incelemelerin bazıları günümüz şartlarına göre yorumlandı. Ancak bu düşünce akımlarını günümüz şartlarına göre değil devrinin şartları içerisinde değerlendirmek gerekir. Bu çalışmada da tarihi süreç dikkate alınarak meşrutiyet dönemi düşünce akımları ve günümüze yansımaları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Genç Türkler, Düşünce, Yenilik.

MOVEMENTS OF THOUGHT IN THE CONSTITUTIONAL MONARCHY PERIOD AND THEIR REFLECTIONS TO THE PRESENT

ABSTRACT

In the middle of the 19th century and the beginning of the twentieth century, a number of ideas began to be discussed in order to save the Ottoman Empire from its difficult position and to ease the pressure of the western states. In order to rescue the Ottoman Empire, I. Constitutional Monarchy was declared in 1876 before the second in 1908. During the constitutional period, a significant number of intellectuals struggled in groups to avoid the collapse of the Ottoman Empire, and played an important role in the establishment of the Republic of Turkey. Some of the ideas that these groups produced their own movements of thought in the name of saving the country. The reflections of these movements of thought lasted until today. Many studies and researches have been published, examining these currents of thought which can be listed as Westernization, Ottomanism, Islamism and Turkism. Some of these reviews were interpreted according to today's conditions. However, it is necessary to evaluate these movements of thoughts according to their eras, not according to today's conditions. In this study, the movements of thought during the constitutional period and their reflections to our day are evaluated with an eye to the historical process.

Keywords: Ottoman, Young Turks, Thought, Innovation.

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu hakim olduğu yerlerde insanları etnik kimliğine göre değil dinsel mensubiyetine göre belirliyordu. Bulgar, Yunan, Sırp vb. grupları Ortodoks Hristiyan, Arap, Türk, Bedevi vb. grupları da etnik kökeni dikkate almadan Müslüman olarak tanımlıyordu (Ocak, 1998: 92). 1789 Fransız Devrimi sonrası başlayan milliyetçilik akımının etkisiyle milliyetçilik fikirleri yayılmış, Müslümanlar kendilerini Arap ve Arnavut, Ortodoks Hristiyanlar da kendilerini Yunan, Bulgar ve Sırp olarak tanımlanmaya başlamıştı.

Osmanlı Devletini parçalama politikasına hız veren Rusya, 1856 yılında imzalanan Paris Antlaşmasından sonra başta Sırlar, Bulgarlar ve Karadağlılar olmak üzere Balkan toplulukları arasında bütün Slav kavimlerinin büyük bir devlet halinde birleşmelerini amaçlayan Panslavizm (Kurat, 1953:242) düşüncesini yaymaya çalıştı. 1870 yılında Bulgar Eksarhlığı'nın kurulması ile millet tanımı etnik milliyetçilik olarak anlam kazanmaya başladı ve Osmanlı millet sistemine "Bulgar milleti" kavramı girdi (Koyuncu, 2004:208). Rusya'nın bu çalışmaları sonucu 1875 yılında Hersek'te isyanlar başladı. Rusya'nın desteği ile hızla yayılan isyanları Osmanlı devleti bastırmakla zorlanınca Bulgaristan'da da isyanlar çıktı. Bu isyanları Sırp ve Karadağ isyanları takip etti. İngiltere, Rusya'nın Balkanlarda güçlenmesini önlemek için Balkan sorunlarını görüşmek üzere uluslararası bir konferans düzenlenmesini önerdi (Akşin, 1997:153). Osmanlı'nın bir iç sorunu olan Balkanlarda yaşanan olayların uluslararası bir konferansın konusu olması özellikle gençler arasında tepkiye neden oldu. Aralarında Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi gibi yazarların bulunduğu gençler, Jön Türkler (Genç Osmanlılar) adında bir cemiyet kurdular (Tunaya, 2015:96). Yenileşme taraftarı olan Jön Türklere göre sorunun kaynağı mutlakiyet yönetimidir, Batı tarzı bir devlet yönetimini kurarak, eşit haklara sahip Osmanlı vatandaşı tanımını anayasal güvenceye alarak çöküşün önlenebileceğine inanmışlardı (Hanioglu, 1985b:72). Bu nedenle meşrutiyet yönetimine geçilmeli din, dil, ırk ayrımı yapılmadan (Ahmad, 1971:38) Osmanlı vatandaşlarına devlet yönetimine katılma hakkı verilmeliydi. Özellikle Londra ve Paris'te eğitim gören Jön Türkler, anayasa, parlamento gibi kavramları gündeme getirerek, Osmanlı Devletini kurtarma adına anayasal bir hükümet kurma yolunda mücadeleye başladılar (Davison, 1998:110). Jön Türkler ile başlayan bu süreçte gençlerin bir kısmı da din üzerinden yapılan uygulamanın Osmanlı Devletinin yıkılması ile sonuçlandığını, bu nedenle yeni dönemde, dinin yerine etnik kimlik üzerine kurulu milliyetçiliğin benimsenmesini isterken diğer bir grup genç ise Osmanlı'nın çöküşünü durdurabilecek Batı tarzı reformları ve yenilikleri İslam dininin önlediği görüşündeydiler (Kaya, 2015:49).

MEŞRUTİYET ÖNCESİ DÖNEMDE YENİLEŞME HAREKETLERİ

Osmanlı İmparatorluğu 16. Yüzyılın sonları ve 17. Yüzyılın başlarında karşılaştığı zorlukları aşmak için arayışlar içerisine girmişti. İlk reformcu padişah olan III. Selim askeri üstünlüğü yeniden tesis ederek kaybedilen toprakları geri almak istiyordu. III. Selim'in tahta çıkışı ve Tanzimat'ın sona erdiği arasındaki sürede genişlemekte olan bürokrasi daha çok merkezileşti, bürokrasinin gücü, azınlık bir grubun eline geçti. Bu grubun etkinliği gün geçtikçe arttı. Bunlar Müslüman ve Hristiyanlardan oluşan az sayıda kişilerdi. Osmanlı'da siyasal bakımdan etkili olan bu grubun üyeleri sarayda ve bürokraside görev almış olsalar da olmasalar da özel eğitimleri, lisan bilgileri, sultana bağlılıkları, mensubiyetleri ve buna benzer nitelikleriyle etki alanı geniş kişilerdi. Saray danışmanları, üst düzey bürokratlar, subaylar bu grup içinden çıktığı gibi imparatorluğun dini-şerri eğitim kurumlarında çalışan ulema da bu gruba mensuptu. Bu kişiler, eğitimleri ve yaşam biçimleri dolayısıyla imparatorluk içinde kendilerini gerçek Osmanlı olarak görürlerdi. Padişah bütün gücüne rağmen bunlara dokunamazdı ve sahip olduğu haklara saygı gösterirdi. Kazandıkları imtiyazlar sonucu İmparatorluk içinde dar bir oligarşi oluşturmuşlardı. III. Selim'in reformları, askerlerin özellikle de ulemanın haklarına dokunuyordu. Eski düzenin bir ögesine dokunmak ise tüm düzene müdahale etmek demektir. Reformların eğitimden sağlığa, vergiden askerliğe, bürokrasiden gündelik hayatın tanzimine kadar pek çok alanda toplumun tüm katmanlarını etkileyen bir niteliğe sahip olması ve Batılı değerlerin örnek alınarak gerçekleştirilmesi (Saydam, 2002: 533) Osmanlı bilgi ve tecrübesinin sorunun çözümü için yetersiz olduğunun III. Selim tarafından zımnen itirafı oluyordu. Ancak, III. Selim, Batıdan askeri bilgi elde ederek ve ekonomik yardım alarak bunu Batıya karşı kullanmanın zor olduğunu da düşünüyordu. Düşünceleri arasında silah yapımcıları, silah fabrikaları, silah eğitimcileri ve uzman yetiştirecek okullar vardı. 1794 tarihinde ilk Türk teknik okulu

Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyunu açtı (Eren, 1977:447). Fakat 18.yüzyılın sonunda Osmanlı toplumu bu yenilik hareketini hoş karşılayacak durumda değildi ve III. Selim bedelini hayatı ile ödedi. III. Selim'den sonra tahta II. Mahmut geçti.

II. Mahmut hanedanın yaşayan en son erkek üyesi idi. II. Mahmut'un da amacı imparatorluğun kaybetmiş olduğu güçlü durumu yeniden kazanmaktı. Sonunun III. Selim gibi olmaması için devlet düzenini değiştirdikten sonra yenilik hareketine başlamaya karar verdi. Bunun için mevcut düzenin kurumları yok edilerek, yerine kendisinin denetleyeceği devlet araçları konmalıydı. Yönetel yapı ve yönetim hukuku alanında Fransa örnek alınarak (Yılmaz, 2007:217) oligarşi yerine mutlakiyet gelmeliydi. Özellikle kendi asker ve sivil bürokratlarını örgütlemesi, onları kilit noktalara yerleştirmesi ve idari kuruluşlara geleneksel özerkliklerini veren iç bağları yok etmesi gerekiyordu. Hükümdarlığının büyük bir kısmını kendine yakın kişilerin konumunu güçlendirmekle geçti. Reformlara başlaması 1826 yılında Yeniçeri Ocağını kaldırmasından sonra oldu. 1827'de Tıbbiye ve 1834'te Harbiye açıldı. 1831'de Tımar topraklarını kaldırdı. Vakıf topraklarını devlet yönetimine aldı. Bu reformların başlıca amacı Padişaha açıkça karşı gelen toprak ağalarının ve ulemanın gücünü zayıflatmaktı. II. Mahmut devrinden başlayan ve daha sonraki dönemlerde de artarak devam eden Batılılaşma çalışmaları zaman zaman yönetim tarafından baskı uygulanarak uygulanmaya çalışıldı (Kafadar, 1997:87). II. Mahmut Batı'ya yetişmek için reform yapmanın gereğine inansa da devlet ekonomik sıkıntının içindeydi. Köylüler yıllardır yaşadıkları gibi zor koşullarda yaşamaya devam ettiler, vergilerini derebeyi veya ulemaya verirken bu defa mültezimlere ödediler. Bu ekonomik zorluklar dış borçlanmaya neden oldu ve 1881'de Osmanlı Kamu Borçları Yönetim Kurulu (Duyun-u Umumiye) kuruldu. I. Dünya Savaşı öncesi Almanya, İngiltere ve Fransa'dan 716 milyon dolar borç alındı. Osmanlı borcunu ödemek için yeni borçlar almak zorunda kaldı. Bütçe açığı on üç milyon doları buluyordu. Hükümetin amacı bütçe açığını karşılamak için yeni gelir kaynakları bulmaktı. Kamu borçları yenileşmenin ve ekonomik gelişmenin önündeki en büyük engeldi. Tanzimat dönemi ve sonrası dönemde yönetime gelenler bu engelleri aşamadılar. Osmanlının yaşadığı bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla Batı'da eğitim görmüş, Genç Türkler, (Jön Türkler) imparatorluğu Batılı bir devlete dönüştürmek için düşünce üretmeye başladılar.

JÖN TÜRKLER

Jön Türk hareketinin başlangıcı, II. Mahmut'un reformları sonrası oluşan liberal muhalefetin devamı olarak kabul edilmektedir (Kayalı,1998:43). Bu hareket, kurumsal yapısını Mekteb-i Tıbbiye'de kazanmaya başlamış, Mülkiye ve Askeriyede taraftarlarının sayısını artırmıştır. Jön Türkler, Osmanlının yıkılışını önlemek gerekçesiyle kendi görüşlerine destek vereceğine inandıkları padişahların yönetime gelmesi için yaptıkları çalışmalar sonucu Padişah Abdülaziz'in yerine V. Murat'ın tahta çıkmasını sağladılar. Ancak V. Murat'ın ruh sağlığının iyi olmaması üzerine Şeyhülislamın fetvası ile tahtan indirerek yerine meşrutiyeti ilan edeceğine dair söz veren II. Abdülhamit'i tahta geçirdiler (Lewis, 1984:162). II. Abdülhamit de meşrutiyet taraftarı Mithat Paşa'yı sadrazam olarak görevlendirdi. Mithat Paşa Osmanlı Devletinin ilk anayasası olan Kanun-ı Esasi'yi hazırladı ve 23 Aralık 1876'da yürürlüğe konuldu. Kanun-ı Esasinin ilanı ile Osmanlı Devleti ilk kez anayasal düzene geçerek mutlak monarşinin yerini parlamenter meşrutiyete bıraktı (Teziç, 1996:174). Yapılan seçimlerde Osmanlı Meclisi 180'i Müslüman, 60'ı gayrimüslim temsilciden oluştu (Yılmaz, 1998:115). Yeni anayasaya göre, halkın seçtiği mebuslardan ve padişahın atadığı ayanlardan oluşan meclis yasa hazırlayıp padişaha sunma yetkisine sahip olacaktı. Anayasada ayrıca devletin resmi dilinin Türkçe olduğu, imparatorlukta yaşayan herkesin Osmanlı vatandaşı olduğu, resmi din olarak islam dini kabul edilmekle birlikte herkesin din ve inanç özgürlüğüne sahip olduğu ve ülke topraklarının bölünmez bir bütün olduğuna vurgu yapılıyordu. Anayasanın ilanı ile yönetim biçimi değişmekle birlikte padişaha hükümeti atama, görevden alma, kanunları yürürlüğe koyma, meclisi kapatma gibi geniş yetkiler tanıdı (Kili, 1998:70). 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında Osmanlının yenilmesi, gayrimüslim mebuslardan bazılarının devletin resmi dilinin sadece Türkçe olmasına itiraz etmeleri, Girit ve Tesalya'nın Yunanistan'a bırakılmasını istemeleri üzerine II: Abdülhamit 14 Şubat 1878'de Meclisi kapatıp Anayasa'yı askıya aldı. Böylece I. Meşrutiyet dönemi sona erdi. Meclisi kapatmasından sonra Jön Türkler, II. Abdülhamit'e karşı mücadele etmeye başladılar. Meşrutiyetin yeniden ilanını sağlamak için İstanbul'da İttihat-ı Osmani adlı gizli bir cemiyet kurdular. 1889 yılında İttihat ve Terakki adını alan bu cemiyet (Karpat, 1996: 36) ırk, dil, din farkı gözetmeksizin bütün Osmanlı vatandaşlarının birliğini savunuyordu. Yurt içinde ve dışında

şubeler açan cemiyet yayınladığı gazete ve dergilerle taraftar sayısını artırmaya başladı. Rıfat Bey'in editörlüğünde ilk Jön Türk dergisi Hürriyet, 1864'te Londra'da yayınlandı (Ramsaur, 2004:19).

1908 yılında Estonya'nın başkenti Reval'de İngiltere Kralı ve Rus Çarının buluşmasını Osmanlı topraklarının bu iki devlet arasında paylaşıldığı şeklinde yorumlayan İttihat ve Terakki cemiyetinin önde gelen isimleri Niyazi ve Enver Bey II. Abdülhamit yönetimine karşı ayaklandılar. İsyanın yayılmasını önlemek isteyen padişah 1908 yılında parlamentoyu toplantıya çağırdı ve meşrutiyeti ikinci kez ilan etti. Ancak Jön Türklerin ne düzenli programları nede güçlü liderleri vardı (Hamzaoğlu, 2010:163). Jön Türklerin büyük bir çoğunluğunun görüşüne göre devletin kalkınıp, güçlenmesi Batılılaşma ile gerçekleşecekse, dinin oynadığı rolün bilime devredilmesi gerekiyordu. Yönetimin, bilim yoluyla evrenselleşeceğini dile getiren Jön-Türkler'e göre bunun temelini de, ussal ve yasaya bağlı bir yapı oluşturacaktır (Macit,1999:14). Bunun içinde laikliğin en katı versiyonunu benimseyip uygulamaya çalıştılar. Tasarlanan laik devlet, Batıdaki örneklerinden de farklı olarak, dini kontrol altında tutarak, etkisinin sınırlandırılması üzerine kurulmuştu. Bunu ülkenin gelişmesi ve kalkınması için bir zorunluluk olarak görmüşlerse de bu anlayışın bir uzlaşma ile değil seçkin azınlığın tercihi olması, büyük bir çoğunluğun dinsel açıdan sınırlandırılması ve gerektiğinde baskı altına alınması veya en azından algının bu yönde oluşmasına neden oldu. Din ile ilgili düzenlemeler bu anlayışta olan siyaset ve bürokrasi tarafından düzenlendi (Macit,1999:10).

Politik olayların sosyal olaylarda tayin edici bir rol oynaması hayatın doğal akışına aykırı olması nedeniyle birçok toplumsal sorunların da oluşmasına neden olabiliyor. Meşrutiyet döneminde de politik olaylar sosyal ve ekonomik olayların yönünü belirlemiştir. Oysa doğal bir oluş çizgisi sürdüren her toplumda politikayı ekonomik ve sosyal olaylar tayin eder. Çağdaş dediğimiz Batı toplumu kendi yapısına uygun olarak gelişmiştir. Bu süreç orta çağlarda feodal toplumun çöküntüye uğraması, ticaret ve kent hayatının canlanması ve üretimin çoğalmasıyla başlamıştır. Bu gelişme toplumda, güçlenen burjuvazinin de içinde bulunduğu çatışmacı yeni bir güç yaratmıştır (Kansu, 1994:23). Burjuva, ticareti geliştirmek için özgürlük ve güvenlik gereği duymuş, bunun için de kendilerine bunu sağlayacak güçte hükümdarları desteklemişlerdir. Hükümdar ile burjuvanın amaçları denk düşmemiş olsa da hükümdar onların desteğini kazanmadan zayıf duruma düşeceğinden, burjuvanın desteğini kişisel ve ekonomik özgürlüğü sağlama bağlayan fermanlarla kazanma yoluna gitmiştir (Moor, 1998:10). Yüz yıllar sonra, burjuvazi güç sınırını daha da genişletmek ve hükümdarın gücünün sınırını daraltmak isteyince anayasalara dayanan hükümet sistemleri ortaya çıktı. Demek ki bu öz yapısal gelişme ekonomik etkinlikle başlamış, bu da toplumda yeni bir gücün doğuşuna götürmüş ve bu yeni gücün (burjuva) hükümdarla işbirliği yapması, merkeziyetçi anayasal devletin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Batılı ülkeler, doğal gelişme süreci içerisinde temel reformlarını tamamlamışlar, endüstrileşmişler, sosyal adalet ve sosyal güvenlik tedbirlerini almışlar, çalışanların güvenliği ile birlikte asgari refahını sağlamışlar, kalkınmalarını gerçekleştirmişler ve çağdaş uygarlık düzeyinde önde gelen ülkeler arasında yer almışlardır (Şaylan, 2003:47). Bütün bu gelişmeler yüzyıllarca sürmüştür. Ülkemiz ise gelişmesini Avrupa ülkelerinde olduğu gibi doğal akışı içinde gerçekleştiremedi. Batı dünyası ile rekabet edebilecek siyasal ve ekonomik güç olamadı. 19. yüzyıldan itibaren özellikle Avrupa'da eğitim gören Jön Türkler, ülkenin kurtuluşunu Batılılaşmada gördüler ve gelişmek için Batıyı taklit etmenin gereğine inandılar. Batıyı taklit ederek Batıyla mücadele edebilecek bir güce erişebileceklerini düşündüler.

Batılılaşma aynı zamanda halk çoğunluğunun alışageldiği ve bir dereceye kadar değer verdiği sosyal, kültürel ve siyasal yaşantıdan uzaklaşma demektir. Bundan dolayı Batılılaşma hareketlerini gerçekleştirebilmek için toplumu değiştirmeye zorlayabilecek liderlere ihtiyacı vardır. Bu liderlerin değişime başlamadan önce yapmak istedikleri değişiklikleri gerektiğinde halka zorla kabul ettirebilecek kamusal gücü de ele geçirmesi gerekir. Bunun için başvurulan araç asker ve sivil bürokrasidir. Zorlama ile yapılan yenileşme hareketi kısa vadede başarılı olsa da tartışmaları uzun süre devam etmektedir. Meşrutiyet döneminde de birçoğu Batı toplumuna ait olan hukuki metinler ve yaşam tarzı aynen veya çok küçük değişikliklerle uyarlanmaya çalışıldı. Ancak Batı kaynaklı özellikle sosyal içerikli yenileşme hareketlerinin birçoğu topluma yabancılaşmış, üstlendikleri işlevleri yerine getirememiştir (Oktay, 1989:192). Bu nedenle ülkemiz için Batılılaşma bir bakıma halk çoğunluğunun alışageldiği ve bir dereceye kadar da değer verdiği sosyal ve kültürel yaşantıdan uzaklaşma demektir. İnsanların Batılılaşma adına bazı gelenek ve göreneklerden uzaklaşması toplumdaki kutuplaşmayı ve gerginliği de artırmıştır.

Özet olarak, Batı'ya hızla yetişmek için uğraşan ülkemizin gelişmesi, Batı Avrupa'nın doğal gelişmesinin tersine, değişime siyasal yapıyı değiştirmekle başlamak zorunda kalmasıdır. Batı'da ekonomik değişim siyasal değişimi gerçekleştirmişken, ülkemizde siyasal değişim, ekonomik ve sosyal değişime öncülük etmiştir. Bu nedenle Meşrutiyet döneminde gerçekleştirilen yenileşme hareketinin halk tarafından kabul edilmesi ve benimsenmesi hem zaman almış hem de sancılı olmuştur.

MEŞRUTİYET DÖNEMİ DÜŞÜNCE AKIMLARI

Meşrutiyet dönemi büyük çaplı sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal sorunların yaşandığı dönem olmuştur. 1699 yılında imzalanan Karlofça anlaşmasından sonra Batı'nın üstünlüğünü kabul eden Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu zor koşullardan kurtulmak için Batı'nın gerçekleştirdiği sosyo-ekonomik gelişmelerin izlenmesi gerektiği sonucuna varmıştı. İlk olarak askerî alanda uygulanmaya başlanan Batıcı reformlar diğer alanlarda da etkisini zamanla göstermiştir. Özellikle Avrupa'da eğitim gören gençler arasında devletin kurtarılması meselesi öncelikli konular arasına girmiş ve devleti kurtarmanın hangi yolla gerçekleştirileceği büyük tartışmalara neden olmuştur. Osmanlı Devleti, askerî, siyasal, toplumsal, ekonomik alanda yaşanan sorunlara çözüm bulma gayretiyle bir dizi reform girişiminde bulunmaya başlamıştır. Osmanlı Devletinin parçalanmasını ve yıkılmasını önlemek için gerçekleştirilmek istenen reform hareketleri, ülkemizde daha sonra yaşanacak değişimlere de zemin hazırlayan, düşünce hareketlerinin oluşumuna önemli katkı sağlamıştır. Çoğunluğu Batıda eğitim gören Osmanlı gençleri, "Osmanlı Devleti Nasıl Kurtulur?" Sorusuna cevap bulmaya çalışmışlar, çözüm yolları üzerinde düşünmüşler ve teoriler üretmişlerdir. Bu teoriler, Meşrutiyet dönemi siyasi düşünce akımları olarak literatüre geçmiştir. Bu dönemde Osmanlıda dört düşünce akımı (Ortaylı-Akyol, 2010:144) üzerinde tartışmalar yapılmıştır. Bunlar;

- Osmanlıcılık.
- Türkçülük.
- İslamcılık.
- Batıcılık.

Bu düşünce akımlarını birbirinden ayıran en önemli fark değişimin nasıl olacağına karşı takındıkları tutumdur. İslamcılar Batı tarzı bir değişimi ret ediyor, Batıcılar ve Türkçüler ise köklü bir değişimin gereği üzerinde görüş birliğine varmakla birlikte, Batı kurumlarının ne derecede kabul edileceğini ve İslam'ın toplumda oynayacağı rol konularında anlaşamıyorlardı. Batıcıların bir grubu Avrupa'nın değerlerinin, kültürünün ve teknolojisinin bir bütün olarak benimsenmesini diğer bir grup ise Batının sadece teknolojisinin alınmasını öneriyordu.

OSMANLILIK

Aslında Osmanlı Devletinin kuruluş felsefesinde var olan Osmanlıcılık düşüncesi, II. Mahmut döneminde devletin merkezileşmesi ile birlikte yeniden gündeme gelmiştir. , II. Mahmut "Ben tebaanın Müslüman'ını camide, Hristiyan'ını kilisede, Musevi'sini havrada fark ederim, aralarında başka bir fark yoktur" sözü Osmanlıcılık düşüncesinin temelini oluşturur (Özcan, 2007:485). Meşrutiyet döneminde daha da güçlenen bu düşünce akımı Türk ve Türk olmayan bütün milletler arasında ırk, din, mezhep, farklılıkları yok sayarak herkesi Osmanlı olarak tanımladı (Hamzaoğlu, 2010:176). 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı'nın kanun önünde eşit Osmanlı vatandaşlığı, 1864 Tabi'yet-i Osmaniyye Kanunu ile hukuki olarak güvence altına alındı (Karpat, 2010:583). Osmanlıcılık görüşünün önemli temsilcileri arasında Namık Kemal, Âli Paşa, Fuad Paşa ve Ziya Paşa sayılabilir (Mardin, 2014: 94).

Fransız Devrimi sonrası gelişen milliyetçilik akımından etkilenecek Osmanlı Devletinden ayrılmayı amaçlayan etnik unsurlarını bir arada tutarak devletin toprak kaybını önlemeyi, Osmanlıcılık duygusunu geliştirerek "Osmanlı Milleti" oluşturmayı amaçlayan Osmanlıcılık düşüncesine göre, bütün Osmanlı vatandaşları kanun önünde eşit olacak, hiç kimseye din, dil, ırk ve mezhep ayrımı yapılmayacaktı. İmparatorluk sınırları içinde yaşayan herkes yasalar önünde eşit sayılacak, hiç kimse dininden, dilinden ve etnik kimliğinden dolayı bir ayırıma uğramayacaktı. Bu durum anayasal güvence altına alınacaktı. Bunu gerçekleştirmek için de meşruti sisteme geçilmesi gerekiyordu (Koçak, 2001: 73). Etnik gruplar, meşruti sistemin gereği olarak kurulacak parlamentoda adil bir temsil hakkının tanınması ile kendi temsilcileri aracılığı ile sorunlarına

çözüm üretebileceklerdi. Bütün etnik grupların temsilcilerinin bulunduğu bir parlamento büyük devletlerin baskılarını da önlenmiş olacaktı. Osmanlı üst kimliğinin benimsenmesi devletin çıkarına hizmet edecek (Berkes, 2002:294) yıkılışını da önleyecekti. Bu dönemde Osmanlıcılığa dayalı olarak Mebusan Meclisi açılmış, tüm Osmanlı unsurlarına temsil hakkı tanınmıştı.

Osmanlıcılık düşüncesi Osmanlı Devletinin kuruluş ve yükselme döneminde bir sorun oluşturmadı. Ancak 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk olmayan unsurlar arasında Osmanlı tanımlaması sorun oluşturmaya başladı. Özellikle Balkanlarda yaşanan unsurlar Rusya'nın da teşviki ile isyan hareketine başladılar (Hanioğlu, 1985a:1393). Osmanlı adı altında birleştirilmeye çalışılan azınlıkların amacı önce bölgesel daha sonra ise tam özerklik ve bağımsızlık kazanarak Osmanlı Devletinden ayrılmaktı (Hamzaoğlu, 2010:176). 1912-13 yılları arasında yaşanan Balkan Savaşları, Osmanlıcılık akımının gündemden düşmesi ve yerini Türkçülüğe bırakmasında en önemli etken olmuştur. Türkçülüğün önemli liderlerinden Ziya Gökalp'de başlangıçta Osmanlıcılık düşüncesi üzerinde duruyordu (Hamzaoğlu, 2010:170).

TÜRKÇÜLÜK

Bir kültür hareketi olarak başlayan Türkçülüğün ideolojik olarak Türk Milliyetçiliğine dönüşmesi II Meşrutiyet döneminde olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde Genç Kalemler ve Türk Ocakları gibi kuruluşlar, Türkçülük düşüncesinin gelişmesinde önemli katkı sağlamışlardır (Ülken, 2001:218). Balkan Savaşları sonrasında Türkçülük düşüncesi daha da gelişerek taraftarlarının sayısı artmıştır. Güçlü Batılı ülkelerinin yönlendirmesi ve teşviki ile ayaklanan etnik gruplar imparatorluğu dağılma noktasına getirmesi üzerine Türkçülük görüşünü savunanlar, Osmanlı imparatorluğunu Türk milliyetçiliği temelinde yeni baştan kurmak için mücadele başlattılar.

Bu düşünce akımının temsilcileri olarak Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Mehmet Emin Yurdakul, Fuat Köprülü, Ali Suavi ve Mahmut Celaleddin Paşa söylenebilir. Türkçülük akımının temsilcileri dil, kültür ve ekonomik konulara yönelik çalışmalar yapmış ve düşünce üretmişlerdir. Osmanlı kültür yaşantısına ait birçok eseri yayımlayarak Avrupa'da Türkolojinin gelişmesine ve Türk bilincinin yayılmasına katkı sağlamıştır. Rusya'da yaşayan Türklerin ulus bilincine ulaşması ve burada yetişen bazı aydınların Osmanlı devletine göç etmesi, Türkçülük hareketinin farklı bir kaynaktan beslenmesine ve güçlenmesine imkan vermiştir. Bu bağlamda Osmanlıya göç eden Yusuf Akçura, Gaspıralı İsmail Bey, Ahmet Ağaoğlu, gibi aydınlar, Türkçülük düşüncesinin gelişimine önemli katkı sunmuşlardır (Köseoğlu, 2003:220). Bu kişiler, Osmanlı'nın dağılmasını önleyebilmenin Türk kültür ve değerlerine sahip çıkmakla mümkün olacağına inanıyorlardı. Türkçülük fikrinin savunanlara göre, Batı'nın bilim ve tekniği alınmalı ama sosyal yaşantıları ve kültürü taklit edilmemeliydi.

Gökalp, İttihat ve Terakki Fırkasının Türkçülük konusundaki temel ideoloğu olmuş ve Türkçülüğün Esasları adlı eseri ile bu alandaki düşünce birikimine katkı sağlamıştır. Ziya Gökalp, bir ulusun temel ögesinin kültür olduğunu ve bu ögenin her şeyin üzerinde tutulması gerektiğini savunuyordu. (Gökalp, 1966:37). Avrupa'nın sadece teknolojik yönlerinin alınmasını, bunun bile Türk kültürünü ve karakterini etkilememesi sağlandıktan sonra yapılmasını öneriyordu. Gökalp, Laik devlet yanlısı olmakla birlikte İslamiyet'in Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğunu ve bu nedenle de her bireyin yaşantısında önemli bir rol oynaması gerektiğini savunuyordu. Gökalp'e göre ulus en yüksek manevi otoritedir ve aydınlar da ulusun doğal önderleridir. Gökalp sadece Türk Ocaklarındaki konumundan değil, İttihat ve Terakki'nin Gençlik Kolları Başkanı olması nedeniyle de gençlik üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.

İSLAMCILIK

Batı sömürgeciliğinin yoğun olduğu bu dönemde İslamcılık, Osmanlı toprakları dışında Batı emperyalizmine karşı bir tepki olarak gelişmiştir. Özellikle Hindistan'da 19.yüzyılın ortalarında şekillenmiş bir düşünce akımıdır (Mardin, 1983:1956). Müslümanların hilafet düşüncesi etrafında toplanarak Batı sömürgeciliğine karşı mücadele etmesi gerektiğini savunan bir düşünce akımıdır.

İhyacılık ve selefilik, İslamcılık düşünce hareketinin iki temel ögesini oluşturmuştur. İhyacılık

peygamberimizin hayatta olduğu dönemdeki din uygulamalarının yaşanması gerektiğini savunmuştur. Selefilik ise dinin kuralları değişmemekle beraber yeni içtihatların yapılabileceği ve Müslüman hayatının günün şartlarına göre düzenlenebileceği görüşünü benimsemekteydi. Bu iki gruba mensup kişiler Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşat gibi dergilerde görüşlerini açıklamıştır. Osmanlı yönetimi tarafından ise Osmanlıcılığın istenilen başarıyı sağlayamaması üzerine devletin birliğini sağlayacak bir düşünce akımı olarak görülmüş ve desteklenmiştir. 1876-77 Osmanlı-Rus savaşından sonra önem kazanan bu düşünce akımına göre, toplumları bir arada tutan en önemli etken dindir. Bu anlayışın temelinde, Bütün Müslümanlar halifenin etrafında toplanmalı ve onunla birlikte hareket etmelidir görüşü vardır. İslam birliğinin kurulması, bu düşünceye sahip olanların en büyük hedefiydi. İslamcılık düşüncesini savunan fikir adamları, Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunun ancak İslam birliğinin oluşmasıyla sağlanacağına inanıyorlardı. Batılılaşmaya tepki olarak çıkan bu fikir akımı II. Abdülhamit tarafından hilafet düşüncesi çerçevesinde devlet politikası hâline getirilip, İngiliz ve Ruslara karşı kullanılmıştır (Kara, 2002:235).

Devlet politikası dışında İslamcılık, Mehmet Akif Ersoy'un çıkardığı Sırat-ı Müstakim, Volkan ve Saday-ı Hak gibi dergilerde tartışılmış ve vücut bulmuştur. Cemaleddin Afganî ve Mehmet Akif'den başka bu fikrin önemli temsilcileri arasında; Ahmet Hamdi Akseki, Said Halim Paşa ve Mehmed Şemseddin Günaltay gibi düşünürler vardı (Sarıtış, 1986:37). İslamcılık düşünce akımının öne sürdüğü İslam Birliği düşüncesi Arnavut ve Arap isyanları ile geçerliliğini yitirmiştir.

BATICILIK

Osmanlı Devletinin kurtuluşunu teknik, kültür, sosyal ve siyasal bakımdan Batıya benzemekte bulan düşünce akımıdır (Kızılcıkelik-Erjem, 1992:47). Abdullah Cevdet, Kılıçzade Hakkı, Celal Nuri bu düşünce akımının önemli temsilcileridir. Batıcılar kendi içinde ılımlı ve köktenci olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. İleri Dergisinde yazan Celal Nuri'nin öncülüğünü yaptığı ılımlı Batıcılara göre, Batının bir bütün olarak her şeyini almak anlamsızdır. Sadece bilimin ve tekniğin alınması yeterlidir. Öncülüğünü İctihat dergisinin sahibi Abdullah Cevdet'in yaptığı aşırı Batıcılar için ise Batı uygarlığından başka ikinci bir alternatif yoktur. Bu nedenle kalkınmayı ve devletin devamlılığını sağlamak için bir bütün olarak Batıya yönelmek onun maddi ve manevi bütün değerlerini almak gerekmektedir (Hanioglu, 1981: 270).

Bu dönemde “Batılılaşma” ve “Çağdaşlaşma” sözcükleri sıklıkla eş anlamlı olarak kullanıldı. Bu sözcükler ilerleme anlamı taşıyordu. Ekonomide ise sanayileşme ve gelişme gibi ek kavramlar kullanıldı. Bu kavramlar da ilerleme anlamı yerine kullanılıyordu. Çağdaşlaşma ve ilerleme nasıl ölçülecekti. Bunların ölçüsü genellikle Batı dünyasının değerlerine, kültürüne ve tarihsel görgüsüne dayanmaktaydı. Oysa Batı toplumuna benzetilmeye çalışılan ülkemizin büyük bir çoğunluğu, Batı kültüründen farklı geleneklerin ve kültürün mirasçılarıydılar. Özellikle kırsal kesimde yaşayanlar, Batı geleneklerini ve kültürünü yadsıtmaktaydı.

İctihad Dergisinde Kılıçzade Hakkı İmzası ile 1912 yılında yayınlanan “Pek Uyanık Bir Uyku” başlıklı iki yazıda Batıcıların hedefleri şu şekilde özetlemiştir: “*Fes tümüyle kaldırılıp, yerine yeni bir başlık kabul edilecektir. Kadınları kılık kıyafetine müdahale edilmeyecektir. Kadınlar ve kızlar erkeklerle aynı ortamda bulunacaklar, evlilikte görüclük usulüne son verilecektir. Medreseler kapatılacak, kızlar için yeni okullar ve Tıbbiye açılacaktır. Tekke zaviye ve türbeler kaldırılacaktır. Sarık kullanmak ve cübbe giymek sadece yüksek alimlere ait bir hak olacaktır. Şer'i mahkemeler kaldırılacak Nizamiye Mahkemeleri geliştirilecektir. Mecelle de kaldırılacak, Avrupa'dan yeni medeni kanun alınacak ve aile hukuku buna göre düzenlenecektir. Osmanlının kullandığı alfabe kaldırılacak, yerine yeni bir alfabe kabul edilecektir*” (Sefa, 1996:34).

Osmanlı devletinin savaşlarda yenilmesi askeri alanda teknolojik yetersizliklerin gündeme gelmesine neden olmuş özellikle askeri alanda Batı teknolojisinin alınması yönündeki görüşler taraftar bulmaya başlamıştır. Batılılaşma konusunu, çağdaş kültür seviyesine ulaşmak olarak nitelendiren Ülken, “Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi” adlı eserinde teknolojinin Batıdan alınabileceğini ancak kültürde milli kalınması gerektiği (Ülken, 2001:23) konusunda görüşlerini detaylı bir şekilde açıklamıştır.

MEŞRUTİYET DÖNEMİ DÜŞÜNCE AKIMLARININ CUMHURİYET DÖNEMİNE YANSIMALARI

Osmanlı Devleti Meşrutiyet döneminde planladığı yenilikleri gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu iyi eğitim almış bireyler yetiştirmek üzere 1870 yılında İstanbul'da yüksek öğretim kurumu olan Darü'l Fünun'u açtı. Pozitif bilimleri halka tanıtmak ve benimsetmek üzere konferanslar düzenledi. II. Abdülhamit Batıcılık hareketlerine en az ilgi duyan padişah olmasına (Fortna, 2005:118) karşın, II. Abdülhamit döneminde, İstanbul dışında pek fazla bulunmayan eğitim kurumlarının yurt geneline yaygınlaşması için önemli girişimlerde bulunuldu. Yurt genelinde okul sayısındaki büyük artışla birlikte mesleki ve teknik eğitime önem verildi. Kız ve Erkek Öğretmen okulları, Ziraatçı, Baytar, Gümrük, Polis, Sulama ve Drenaj, Çoban, Maliye Memurları, Zeytincilik ve Yağcılık, Bağcılık ve Aşçı, Belediye Memurları, Sıhhiye, Kadastro, Çırak, Evkaf Memurları yetiştirmek üzere çok sayıda okul açıldı. Meşrutiyet dönemi klasik eğitimden Batılı eğitime geçişte bir dönüm noktası oldu.

Kanun-ı Esasi'nin ilanıyla kadın haklarında da önemli gelişmeler yaşandı. Özellikle İstanbul'da kadın haklarının savunulması amacıyla dernek, vakıf ve yardım kuruluşları oluşturuldu. Kadın haklarını savunan Terakki gazetesi büyük ilgi görünce, ilk kadın dergisi Teraki-i Muhadderat (Kadınların Yükselişi) yayınlandı. 1886 yılında yayına başlayan Şukufezar (Çiçek Bahçesi) dergisinin ise bütün yazarları kadındı. Kadın haklarındaki bu kazanımlar Cumhuriyet dönemindeki kazanımlara öncülük etti (Eroğlu, 1987:17).

Bu dönemde yaşanan en önemli değişimlerden biri de nüfus hareketidir. (Elibol, 2007:154). Kentlerin nüfus artışında sağlık ve sosyal koşulların iyileşmesi yanında kırsal kesinden kent merkezlerine yapılan göç de etkili olmuştur. Ayrıca kaybedilen topraklarda yaşayan Müslüman nüfusun kabulü de nüfus artışında önemli bir rol oynadı. Göçmenlerin sağlayacağı iş gücü Anadolu'daki boş tarım arazilerinin ekonomiye kazandırılmaları açısından da önemliydi. Yaşanan nüfus hareketleri sonucu 1840 yılında 400 bin olan İstanbul'un nüfusu 1890 yılında 900 bine yükselmiştir. Bu dönemde Avrupa'dan getirilen şehir planlamacılarına Boğaz kıyılarında modern mahalleler kurduruldu. Batılı yaşam tarzını benimseyenler kent merkezine uzak olan bu yeni mahallelerde önceki dönemlerden farklı olarak gayrimüslümlerle bir arada yaşamaya başladılar. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kent yaşamına telgraf, telefon, tren, tramvay, ve buharlı vapur gibi yeni iletişim ve ulaşım araçları da girmeye başladı. Elektrik ve gaz kullanılarak şehrin aydınlatılması gerçekleşti. Şehrin su şebekeleri inşa edildi. Yeni yaşam tarzı başta kıyafet olmak üzere hayatın diğer alanlarında da kendini hissettirdi ve Osmanlı toplumunda Batılı yaşam biçiminin ortaya çıkmasında etkili oldu.

Meşrutiyet Dönemi, sosyal hayat, demokratikleşme, sivil toplum, örgütlenme, işçi eylemleri ve kadın hakları gibi çeşitli özgürlük hareketleri, kültürel, ekonomik vb. gelişmeler açısından Cumhuriyet Dönemi gerçekleştirilen yenilik hareketlerini de önemli oranda etkilemiştir. Bu yönüyle Meşrutiyet Dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi laboratuvarı olarak nitelendirilmiştir (Tunaya, 2010:66). II. Meşrutiyet döneminde yapılan ve yansımaları günümüze kadar süren diğer yenileşme hareketlerini de şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- 1871 yılında Aile Hukuku Kararnamesi ile evlilik sözleşmesinin resmi görevli tarafından yapılması yasal zorunluluk haline getirildi.
- 1913 yılında kadınlar ücretli işçi olarak çalışmaya başladı.
- 1916 yılında Şeyhülislamın görev ve yetki alanı sınırlandı. Kabinedeki görevine son verildi.
- 1917 yılında şer'iyeye mahkemeleri Adalet Bakanlığına bağlandı.
- Vakıfların yönetimi için evkaf nezareti kuruldu.
- 1913 yılında Alman Miras Hukuku örnek alınarak Miras Kanunu çıkarıldı.
- 1877 tarihli Alman Ceza Muhakemesi yasası örnek alınarak ceza muhakemeleri usulü kanunu çıkarıldı. (Zürcher, 1996:177-178).
- Rumi yıl ile miladi yıl arasındaki 13 günlük fark giderildi (Çavdar, 2004:155).
- İçişleri bakanlığına bağlı jandarma teşkilatı kuruldu.
- Elektrik ve kanalizasyon idaresi kuruldu (Shaw, 1994:368).
- Kadınlar devlet dairelerine memur olarak çalışmaya başladı.

II. Meşrutiyet döneminde gerçekleşen en önemli değişim egemenlik hakkının "monark" ile "millet" arasında paylaşılmasıdır. Yasama ve yürütme kuvvetleri arasında görev bölümü yapılmış (Sungu,1940:70), parlamenter sistem oluşturulmaya başlanmıştır. Yasama ve yürütme alanında padişahın yetkilerinin kısmen de olsa sınırlandırılması, yetkileri artırılmış bir parlamento, bunun karşısında sorumlu bir bakanlar kurulu meşruti-anayasal bir düzene geçilmeye başlandığını göstermektedir (Tunaya, 2015:174). Meşrutiyet dönemi, Batı hukuk kurallarının ilk kez alınması açısından da önemlidir. Ancak eski hukuk kuralları kaldırılmadığı için Müslümanlar ve Hristiyanlar kendi hukuk kurallarını uygulayabiliyorlardı. 624 yıl Osmanlı daha öncesinde Selçukluda hukukun referans noktası ağırlıklı olarak dinsel idi. Yaklaşık bin yıldır ağırlıklı olarak şerri hukukla yönetilen bir toplum, şerri hukuktan vazgeçip Almanya, İtalya ve İsviçre'den alınan hukuki metinlere göre yönetilmesi kolay değildi

Osmanlı imparatorluğunda meşruiyetin kaynağı hanedandı. Padişah halife olarak da ilahi bir gücün temsilcisiydi. Cumhuriyet idaresine geçildiğinde Anayasaya göre meşruiyetin kaynağı halk oldu. Halifeliğin kaldırılması ile de devlet başkanının dinsel bir temsil yetkisi bulunmuyordu. Bu yeni Cumhuriyet, Batılı bir devlet olacak ve çağdaş hukuka dayanacaktı. Şerri hukuk uygulamasından Batılı hukuk anlayışına geçiş düşünüldüğü kadar kolay olmadı. Tarihin her döneminde din işleri ile devlet işlerini ayırmak kolay olmamıştır. Sancılı olması kaçınılmazdır. Bu sorun sadece İslam'a ve bizim ülkemize özgü bir sorun da değildir. Hristiyanlıkta da din ile devlet işlerini ayırmak kolay olmamış, uzun zaman almıştır. Birçok çatışmalar yaşanmıştır. Batılı toplumların uzun yıllar süren mücadelesinden sonra da devlet işleri dinden tamamen bağımsız değildir. Meşrutiyet döneminden itibaren din işleri ile devlet işlerini birbirinden ayırırken gerçekleştirilen yenilikler İslam'dan uzaklaşıldığı tartışmalarını gündeme getirmiştir. Türkiye darülharptir, Müslümanlıktan uzaklaştırılmıştır iddiaları o günde bugünde taraftar bulabilmekte tartışmalar sürmektedir. Kur'an-ı Kerimdeki ayetlerin inanca, ibadete, muamelata (alış-veriş), güzel ahlaka ve cezaya ilişkin olduğu bilinmektedir. Bu nedenle dini kuralların toplum yaşamından tamamen ayrılması kolay olmamıştır (Demirel, 2003:190). Laikler ile İslamcılar arasında ki düşünce farkının çok büyük olduğu algısı kutuplaşmayı daha da artırmaktadır. Radikal laiklik, radikal İslamcılığın veya radikal İslamcılık radikal laikliğin gelişmesine ve kutuplaşmanın artmasına neden olmaktadır.

TARTIŞMA / SONUÇ ve ÖNERİLER

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde siyasi hayata yön veren ve Batı siyaset felsefesi ile etkileşim içinde gelişen Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık düşünce akımları çökmekte olan bir imparatorluğu kurtarma girişimleri olarak ifade edilebilir. Bu düşünce akımlarının tamamı tabanından gelen talepler doğrultusunda olmayıp, büyük bir çoğunluğu Avrupa'da eğitim gören gençlerin dönemin yönetim anlayışının Osmanlı devletinin çöküşüne zemin hazırladığı düşüncesini gazete ve dergiler aracılığı ile toplumun geniş kesimlerine ulaştırması sonucu gelişmiştir Osmanlı devletinin çöküşünü önlemek bu dört düşünce akımının ortak amacıdır. Aslında Batıcılık hariç Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarının her birinin içeriğinde bir "etnik milliyetçilik" tanımı vardır. Milliyetçilik, genel olarak millet kavramına ve ortak millî kültür değerlerine vurgu yapmasına karşın, etnik milliyetçilik, sadece temsil ettiği grubun tarihine, diline, kültürüne vurgu yapmakta ve ön plana çıkarmaktadır. 1789 Fransız Devrimi ile ortaya çıkan, 19.yüzyılda Osman Devletinin parçalanma sürecini başlatan ve hızlandıran, 1990'lı yılların başında SSCB'nin ve Yugoslavya'nın dağılması ile önem kazanan etnik milliyetçilik günümüzde de Orta Doğu coğrafyasının parçalanmasında etkili bir biçimde kullanılmaktadır.

Özellikle Meşrutiyet döneminde İngiltere ve Fransa'nın "Şark Meselesi" çerçevesinde etnik milliyetçiliği kullanarak uyguladıkları bölücü politika günümüzde de devam etmektedir. Batılı ülkelerin birçoğunun Osmanlı toprakları üzerinde kendi kontrolünde küçük devletlerinin kurulmasını teşvik ettiğini ve bu politikanın bir sonucu olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgemizde Kürdistan'ın kurulmasını istediklerini Sevr anlaşmasının 62-64. Maddelerinden de biliyoruz. Lozan görüşmelerinde müttefik devletlerin ırk, soy ve dil esasına göre "azınlık üretme" planları Türk heyeti tarafından reddedilerek, Türkiye'de sadece "din esasına göre azınlık" bulunduğunu öne sürmüş ve bu görüşün kabulünü sağlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devletinin parçalanması ve Ortadoğu'nun yeniden dizayn edilmesi gündeme geldiğinde İngiltere ve Fransa için Kürtlerin de önem kazanmaya başladığı bilinmektedir. Meşrutiyet döneminde Osmanlı Devletinde yaşayan Sırp, Arnavut, Bulgar vd. unsurların etnik milliyetçilik duygularını değişik düşünce akımı altında istismar eden ülkelerin aynı yöntemi günümüzde insan hakları, özgürlük adı altında Kürtler üzerinde uygulayarak etnik milliyetçiliği teşvik ettiği bilinmektedir. Bu çerçevede bölücü terör örgütü PKK'nın Kürt kimliğinin tanınması ve Kürtçe eğitimin yaygınlaştırılması konusunu propaganda çalışmalarının merkezine koyduğu görülmektedir. İnsanların kendisini farklı kimlikler üzerinden tanımlamaya başlaması, alt kimlik, üst kimlik tartışmaları, insanların kendilerini farklı etnik grup olarak algılamalarına, bu etnik grubun dışında kalanların da bu grubu farklı algılamalarına neticede biz ve onlar kavramının güçlenmesine zemin hazırladığı bilinmektedir. Kültürel entegrasyonun sağlanamadığı, kültürler arası farklılıkların öne çıkarıldığı toplum yapılarında görülen etnik ayrımcılık, sosyal tabakalaşma sürecini de hızlandırmakta, fiziksel olmasa da düşünsel anlamda bölünmenin alt yapısını oluşturmaktadır. Özetle yapılan etnik ayrımcılık, ülkedeki diğer grubun da milliyetçilik duygularını ön plana çıkarmasına neden olabiliyor. Medyada her gün yapılan etnik kimlik tartışmaları ayrımcılığın sınırlarının kalınlaşmasına yol açabiliyor. Bazı terör uzmanları tarafından Anayasada ki vatandaşlık tanımında ırkçılık yapıldığı iddia edilerek, vatandaşlık tanımının yeniden tanımlanması talep edilebiliyor.

Batılı devletlerin Suriye ve Irak'ın kuzeyinde sürdürdükleri askeri ve diplomatik temaslar, küresel güçlerin politikalarının değiştirmediklerini göstermektedir. Dün Osmanlı üzerinde etnik milliyetçiliği kullanarak yeni devletler kurulmasını destekleyen küresel güçler, bugün bölgemizde yine etnik milliyetçiliği kullanarak Kürt devleti kurmak için aynı politikalarını sürdürdükleri değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahmad, F. (1971). *İttihad ve terakki 1908-1914*. İstanbul:Sander Yayınları. Akşin, S. (1997). *Türkiye tarihi*, C. 3. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Çavdar, T.(2004). *Türkiye'nin demokrasi tarihi 1954'den günümüze*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Davison, H.R. (1998). *Turkey a short history*. London:The Eothen Press.
- Demirel, S. (2003). *Türkiye'nin sorunlarına çözüm konferansı 5*. Ankara: Türk İdareciler Derneği Yayını.
- Elibol, N. (2007). Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfus meselesi ve demoğrafi araştırmaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*.12 (2), 135-160.
- Eren, A.C. (1977). III. Selim. *İslam ansiklopedisi C.X*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi. s.441-457.
- Eroğlu, H. (1987). *Atatürk ve milli egemenlik*. Ankara: Atam Yayınları.
- Shaw, S. J. (1994). *Osmanlı imparatorluğu ve modern Türkiye*. C.II, (Mehmet Harmancı, Çev.). İstanbul:E Yayınları.
- Fortna, B. C. (2005). *Mekteb-i Hümayun*. (Pelin Sıral, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökalp, Z. (1966). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Varlık Yayınları. Hamzaoğlu, Y. (2010). *Balkan Türklüğü* I.Cilt, Üsküp: LOGOS'A Yayınları.
- Hanioğlu, M. Ş. (1981). *Bir siyasal düşünür olarak Doktor Abdullah Cevdet ve dönemi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Hanioğlu, M.Ş. (1985a). *Bir siyasal örgüt olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türkler 1889-1902*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hanioğlu, M.Ş. (1985b). Osmanlılık Tanzimat'tan Cumhuriyete. *Türkiye Ansiklopedisi C.5*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.1389-1393.
- Kafadar, O. (1997). *Türk eğitim düşüncesinde Batılılaşma*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Kansu, A. (1994). *The Rise of The Modern State and Politics in Western Europe*. Ankara:METU Kara,
- İ. (2002). *İslam düşüncesinde paradigma değişimi Modern Türkiye'de siyasi düşünce, Cumhuriyet'e devreden düşünce mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet'in birikimi* C.I, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karpat, K. (1996). *Türk demokrasi tarihi*. İstanbul:Afa Yayınları.
- Karpat, K. (2010). *İslam'ın siyasallaşması*. 4.Baskı. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, S. (2015). *Türkiye'nin dönüşümü*. İstanbul:Pınar Yayıncılık.
- Kayalı H. (1998). *Jön Türkler ve Araplar Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliğine İslamcılık 1908-*

1918. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kızılcılık, S., Erjem, Y. (1992). *Sosyoloji terimler sözlüğü*. Konya: Göksu Matbaası.
- Kili, S. (1998). *Atatürk devrimi bir çağdaşlaşma modeli*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Koçak C. (2001). *Osmanlı Türk siyasi geleneğinde modern bir toplum yaratma projesi olarak anayasanın keşfi: Yeni Osmanlılar ve Birinci Meşrutiyet", Cumhuriyet'e devreden düşünce mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in birikimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koyuncu, A. (2004). Osmanlı kimliği üzerine bazı düşünceler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*. 1, 203-212.
- Köseoğlu, N. (2003). *Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Doğuşu ve Özellikleri, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik*. C. IV. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kurat, Akdes N. (1953). Panslavizm. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. XI, S. 2-4 s.241-278.
- Macit, N. (1999). Osmanlı Modernleşmesinde "Jön-Türk" Hareketinin Din-Siyaset Anlayışı. *Dini Araştırmalar Dergisi*, C.2. S. 5, s.1-50.
- Mardin, Ş. (1983). İslamcılık. *Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi*, Cilt:7. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2014). *Türk modernleşmesi 4*, 20. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moor, J. B. (1998). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*. (Tekeli, Ş. ve Şenel, A., Çev.). Ankara: V Yayınları.
- Lewis, B. (1984). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Ocak, A.Y. (1998). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıl)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yut Yayınları.
- Oktay, C. (1989). Yönetimde siyasallaşma üzerine bir not. *İdare Hukuku ve İlimler Dergisi*, Vakur Varsan'a Armağan Özel Sayısı, 1-3, 189 – 192.
- Ortaylı, İ., Akyol, T. (2010). *Osmanlı mirası*. 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özcan, A. (2007). Osmanlıcılık, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* C 33, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ramsaur, E. E. (2004). *Jöntürkler/1908 İhtilalinin Doğuşu*. (Metin Önal Mengüşoğlu, Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Sarıtaş, M. (1986). *Nurettin Topçu'da sosyo-pedagojik yapı*. Ankara: Mesaj Yayınları.
- Saydam, A. (2002). Yenileşme Döneminde Osmanlı Toplumunu. *Genel Türk Tarihi*, Cilt:7. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Sefa P. (1996). *Türk İnkılabına bakışlar*. Ankara: Atam Yayınları.
- Sungu, İ. (1940). *Tanzimat ve Yeni Osmanlılar*. İstanbul: Maarif Vekaleti Yayını.
- Şaylan, G. (2003). *Değişim, küreselleşme ve devletin yeni işlevi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Teziç, E. (1996). *Anayasa hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (2015). *Türkiye'de siyasal partiler*. C. I, İstanbul: İletişim Yayıncılık
- Tunaya, T.Z. (2010). *Türkiye'nin siyasi hayatında batılılaşma hareketleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2001). *Türkiye'de çağdaş düşünce tarihi*. İstanbul: Ülke Yayınları.
- Yılmaz, A. (2007). AB'ye uyum sürecinde Türk kamu yönetiminin dönüşümü üzerine notlar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 215-240.
- Yılmaz, V. (1998). *Siyasi tarih*. İstanbul: Harp Akademisi Yayınları.
- Zürcher, E.J. (1996). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. (Yasemin Saner Gönen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Extended Abstract

At the beginning of the twentieth century, a number of ideas began to be discussed in order to save the Ottoman Empire and alleviate the pressures of the western states. There is a very important number of intellectual people who played a major role in the establishment of the Republic of Turkey. Some of the ideas that these people produced to save the country came down to our day as movements of thought. Numerous studies have been published examining these movements of thought, which can be listed as Westernization, Ottomanism, Islamism and Turkism. Some of these movements are interpreted according to today's conditions. However, they need to be evaluated in terms of the conditions of the period rather than the current conditions. During the Ottoman Empire, the people were approached according to their religious beliefs, not their ethnic roots. With the influence of the nationalist movement that began after the French Revolution, ideas of nationalism spread across Europe and people began to

define themselves with their ethnic belonging such as Arabs, Albanians, Greeks, Bulgarians and Serbs. The advocates of innovation believed that the current collapse could be prevented by constitutionally securing the definition that Ottoman citizens were equal citizens. Young Turks studying in Europe, especially in London and Paris, began to struggle to establish a constitutional government by introducing concepts such as constitution and parliament. Young Turk magazine, published by Rifat Bey, was published in London in 1864. In fact, the westernization movement brought many problems. In this period, the words Westernization and Modernization were frequently used. These words meant progress. In the economy, additional concepts such as industrialization and development were used. These concepts have also been used instead of progress. How will modernization, westernization and progress be measured? Their size was generally based on the values, culture and historical experiences of the western world. The economic and political problems that started with the signing of the Küçük Kaynarca Agreement were the beginning of the process leading to the collapse of the Ottoman Empire. The French Revolution of 1789 developed national consciousness in ethnic groups and led to revolts in the Ottoman Empire, which had many ethnic groups under the rule of western states. In the face of these uprisings, the majority of the Ottoman youth studying in the West tried to find the answer to the question of how to save the Ottoman Empire, they thought about the solutions and produced theories. These theories brought up during the II. Constitutional monarchy period have also appeared as political thought currents. In this period, 4 major movements of thought were being discussed in the Ottoman Empire, including Ottomanism, Turkism, Islamism, Westernization. The most important difference among these currents of thought is their attitude towards change. While the Islamists rejected a change in the western style, Westerners and Turks agreed on the necessity of a radical change, but they did not agree on the extent to which Western institutions would be accepted and the role that Islam would play in society. One group of Westerners proposed the adoption of European values, culture, and technology as a whole, while another group proposed the acquisition of only western technology. The historical process has shown that the needs and objectives of societies can change in time. For this reason, those who set their goals according to the changing needs of their countries developed by adapting to the change, and countries that could not decide what to do for about 150 years are now called developing countries. When we look at our country, the problems discussed 150 years ago are still debated. It is impossible to estimate how many more years the same problems will be discussed. Turkey must be left behind for the future of this heritage. However, this will not be easy in the short term. The westernization movement, which started with the Tanzimat, has sustained its effect until today. The question always asked is how this country will ever develop. The answer was investigated considering the reflections of the western culture and technology in the country. The problems we face today are mostly caused by mistakes made in the past and the problems of tomorrow will be the mistakes we make today. So where were we? Where did we come from? Where are we going? It is extremely important to be able to answer the questions correctly. Today's developing countries need to look at what they are doing, rather than looking for the flaws of developed countries. The solution of ethnic, sectarian, religious, political, economic and cultural problems is possible by the increase in the number of qualified people. For this reason, it is necessary to train generations who care about their nation's values. To sum up, Turkey's ability to get rid of unnecessary discussions and the adoption of universal values that can lead to its passage from a limited democracy to a full democracy will be possible by the increase in the number of individuals who are self-taught.